

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ МОЛОДШИХ КУРСІВ ЗАСОБАМИ ДИСЦИПЛІНИ «АНГЛІЙСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ»

У статті розглядаються особливості розвитку емоційного інтелекту особистості, його структурні компоненти, а також розкриваються психолого-педагогічні умови його формування в студентів-молодокурсників на заняттях з англійської мови. До останніх належать залучення студентів до різноманітних видів діяльності на заняттях, встановлення паритетних відносин у взаємодії між викладачем і студентами, упровадження інтерактивних технологій навчання.

Ключові слова: емоції, емоційний стан, емоційний інтелект, взаємодія, рефлексія.

В статье рассматриваются особенности развития эмоционального интеллекта личности, его структурные компоненты, а также раскрываются психолого-педагогические условия его формирования у студентов младших курсов на занятиях по английскому языку. К последним относятся привлечение студентов к различным видам деятельности на занятиях, установление паритетных отношений во взаимодействии преподавателя со студентами, внедрение интерактивных технологий обучения.

Ключевые слова: эмоции, эмоциональное состояние, эмоциональный интеллект, взаимодействие, рефлексия.

The article deals with the peculiarities of the development of personality's emotional intelligence and its structural elements. It also reveals psychological and pedagogical conditions of the formation of junior university students' emotional intelligence while doing English for Special Purposes. Among the latter are the involvement of students into various activities at the lesson, equal relationship of teachers and students, introduction of educational interactive technologies.

Key words: emotions, emotional condition, emotional intelligence, interaction, reflection.

Вступ. Розвиток психолого-педагогічної теорії, обумовлений потребами суспільства та науковими досягненнями, викликає зміни в практиці організації навчально-виховного процесу на різних рівнях отримання освіти. Так, навчальні стратегії у вищому закладі освіти спрямовані на формування компетентного фахівця, який володіє не лише професійними вміннями та навичками, але й має здатність творчо мислити, продуктивно взаємодіяти з іншими, адаптуватися до мінливих соціально-психологічних обставин життя і праці тощо.

Ці та інші компетенції формуються в процесі як формального, так і неформального навчання. Щодо першого, то визначну роль у цьому процесі відіграють дисципліни суспільно-гуманітарного спрямування. Зокрема, метою курсу «Англійська мова за професійним спрямуванням» є, насамперед, оволодіння основними видами мовленнєвої діяль-

ності у певній сфері спілкування. Утім, даний курс має, окрім практичних, ще й психолого-педагогічні завдання (виховання та розвиток особистості), що на сучасному етапі не реалізуються повною мірою в навчально-виховному процесі вищих закладів освіти.

Аналіз останніх досліджень. Взаємозв'язок і взаємодоповнення практичних та розвивальних цілей навчання іноземних мов залишається актуальним предметом сучасних науково-педагогічних досліджень. Так, у психолого-педагогічних працях У. Вайнрайха, Л.Виготського, І. Зимньої [1; 3; 4] та ін. обґрунтовано, що оволодіння мовою є потужним механізмом розвитку мислення, уваги, пам'яті, емоційної сфери тощо. Виховання естетичного смаку засобами іноземної мови з використанням потенціалу соціокультурного компонента є предметом дослідження В. Вертегела [2]; у працях С. Поніка-

ровської [6] аналізується емоційно-чуттєве забезпечення на заняттях з іноземної мови як важливий крок до підвищення якості навчання; теорію множинного інтелекту як моделі для досягнення розвиваючих цілей розглянуто в роботі В. Карпової, яка запропонувала види завдань, що реалізують розвивальну мету на заняттях з англійської мови.

Метою нашої статті є проаналізувати проблему розвитку емоційного інтелекту студентів молодших курсів із точки зору педагогіки і психології та розкрити зміст, форми та методи його формування на заняттях з англійської мови.

Виклад основного матеріалу. Термін «емоційний інтелект» з'явився в психолого-педагогічній літературі наприкінці ХХ століття як відповідь на запитання про те, що є умовою (предиктором) життєвого успіху особистості, її досягнень. Пошук предикторів навчальної, а потім і життєвої успішності став основою для розробки різноманітних методів психодіагностики, зокрема, тестування інтелекту, творчих здібностей.

Проведені дослідження засвідчили відсутність кореляції високих показників за тестами інтелекту (IQ) і навчальних досягнень особистості з її життєвою успішністю загалом. Твердження про те, що високий рівень когнітивних здібностей, глибокі знання є запорукою подальших життєвих досягнень, виявилось сумнівним і частково помилковим.

Психолого-педагогічні дослідження Дж. Мейера, П. Селоуея, Д. Карузо, А. Панкратової та інших переконливо доводять, що для успішної самореалізації особистості важливими є здібності взаємодіяти з оточенням: уміння ефективно діяти в системі міжособистісних взаємин, уміння орієнтуватися в соціальних ситуаціях, керувати власними емоційними станами, правильно визначати індивідуальні особливості й емоційні стани інших людей, обирати адекватні способи спілкування з ними і реалізовувати їх у процесі взаємодії. Ці ідеї стали початком ряду спеціальних досліджень, спрямованих на вивчення соціального й емоційного інтелекту (EQ).

Узагальнено емоційний інтелект трактується як здібність розуміти власні емоційні стани та емоції інших людей й уміння керувати ними в міжособистісній взаємодії. Звідси емоційний інтелект є складноструктурованим явищем, яке складається з таких компонентів:

- розпізнавання власних емоцій та їх вираження;
- підвищення розумової діяльності за допомогою емоцій;
- керування власними емоціями;
- розпізнавання емоцій інших людей;
- керування емоціями інших людей.

На відміну від IQ, емоційний інтелект можна розвивати в будь-якому віці. Що більш досвідченою емоційно стає особистість, то краще вона здатна контролювати власні настрої, визначати емоційний стан оточуючих, встановлювати контакт із людьми. Основа EQ – це пізнання самого себе, усвідомлення

різниці між думками й почуттями, уміння вирішити конфліктні ситуації.

Особистість із сформованим емоційним інтелектом усвідомлює, що відбувається з нею та оточуючими, керує емоціями інших людей. У цьому контексті важливо підкреслити, що йдеться не про маніпулювання, а про позитивний вплив, бажання допомогти іншому знайти вихід із проблемної ситуації або уникнути конфлікту.

Розвиток емоційного інтелекту студентів молодших курсів пов'язаний із оптимізацією мотиваційної сфери, формуванням уміння саморегуляції (самоконтролю, самоаналізу, прогностичних умінь), посиленням адаптивних можливостей особистості.

Усі ці складові є суттєвими для розвитку особистості студентів молодших курсів, які проходять етап другого періоду юності (або першого періоду зрілості) у своєму психофізіологічному та соціальному становленні. Щодо емоційної сфери студентів-молодшокурсників, то на цьому етапі вони вже здатні контролювати свої емоційні переживання, не допускати виникнення афектів, приховувати свої актуальні емоційні стани в значущих ситуаціях соціальної взаємодії, збагачувати емоційний досвід.

Ідеали, обов'язки, моральні норми стають предметом їх стійких емоційних ставлень, які виникають як результат узагальнення ситуативних емоцій. Сформовані почуття стають головними детермінантами її емоційного життя, від яких залежать виникнення і зміст ситуативних емоцій.

У ранньому дорослому віці формується *емпатія* – здатність емоційно відгукуватися на переживання іншої людини, що виявляється в співчутті, співпереживанні.

Такі характерні процеси цього вікового періоду як посилення свідомих мотивів поведінки, модифікація системи потреб, подальше становлення ціннісних орієнтацій, формування цілей життя є міцним підґрунтям для розвитку емоційного інтелекту.

Розвиток емоційного інтелекту студентів молодших курсів у вузі відбувається в різних видах життєдіяльності, зокрема, у процесі спеціально організованого навчання і виховання. Окрім профільних навчальних дисциплін, які сприяють здебільшого становленню професійної компетентності, виховний потенціал мають й загальноосвітні дисципліни соціально-гуманітарного напрямку.

Такі навчальні дисципліни як психологія, соціологія, іноземна мова спрямовані на відображення закономірностей зовнішнього світу і внутрішнього світу особистості, їх зв'язок із поведінкою і взаємодію з реальністю. Ця загальна мета передбачає завдання розвинути самопізнання, з яким тісно пов'язані емоційні переживання; співпереживання – здатність долати комунікативний і моральний егоцентризм; емпатія – здатність встановлювати емоційний зв'язок із подією, об'єктом мистецтва, природою, іншими людьми.

На заняттях із навчального курсу «Англійська мова за професійним спрямуванням» є можливість максимально використовувати виховний потенціал

предмета, якщо викладач вірно обирає навчальні пріоритети. Зміст навчального матеріалу, форми та методи його реалізації застосовуються викладачем як інструменти впливу на особистість студентів. Їх цінність визначається не лише рівнем засвоєння студентами певного мовного та мовленнєвого матеріалу, але й тим, що і як вони переживали на занятті, як це вплинуло на їхні погляди, цінності, переконання, ідеали.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з окресленої проблеми, організації навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі засвідчив, що розвиток емоційного інтелекту студентів молодших курсів може ефективно відбуватися в процесі викладання курсу «Англійська мова за професійним спрямуванням» за таких психолого-педагогічних умов:

1) Залучення студентів до різноманітних видів діяльності: ігрової, проектної, кооперованої, дослідницької. Гра та ігрові моменти дуже часто використовуються на заняттях з англійської мови з метою підвищення мотивації. Навіть переказ тексту може мати елемент гри, коли, наприклад, пропонується переказати текст від особи героя, його друзів або батьків, обговорити поведінку героїв і можливі варіанти поведінки, зміни в сюжеті або фіналі. Доцільно використовувати тексти, «насичені» емоціями, які містять моральну дилему, конфлікт.

Рольове перевтілення значною мірою сприяє активізації розумових і регулятивних процесів, змушує студентів абстрагуватися від себе, покращує їхній емоційний стан і загальний мікроклімат у групі, що не лише мотивує процес навчання, але й допомагає зрозуміти себе, свої почуття.

Важливою характеристикою кооперованої діяльності є взаємодія з іншими, коли відбувається зіткнення думок, почуттів, емоційних станів. Коопероване навчання припускає безліч варіацій, але у контексті нашого дослідження його ефективність визначається наявністю таких компонентів: позитивна взаємозалежність, взаємодія у малих групах, групове опрацювання результатів, рефлексія.

У малих групах студенти навчаються виступати, аналізувати, вести дискусії, висловлювати свої думки, відстоювати погляди. Задля досягнення позитивних навчальних результатів студенти мають ефективно взаємодіяти з іншими, що передбачає необхідність рефлексії, оцінки і відчуття емоційного стану партнерів, уміння почути іншого. Це сприяє розвитку навичок розпізнавати власні емоції, стани та почуття інших у малій групі, керувати власними емоціями.

Розвиток емоційного інтелекту в кооперованих видах діяльності відбувається, таким чином, оскільки виявляються і формуються такі особистісні характеристики першокурсників, як гнучкість, мобільність, стійкість, оперативність, повнота у виконанні дій.

2) Встановлення паритетних відносин у системі взаємодії «студент – студент», «викладач – група студентів», «студент – група студентів». У контексті нашого дослідження значущою є роль

учителя, від якого залежить емоційний мікроклімат на занятті, наскільки студенти відчують довіру, щирість, підтримку з боку вчителя та одногрупників. Адже кооперовані види діяльності передбачають висловлення власних думок, підтверджених власним життєвим досвідом, який відрізняється від досвіду інших.

Говорити про себе, свої почуття не є поганим тоном, коли вчитель заохочує це, виконуючи різні ролі – супервайзера, помічника, колеги. Ефективним прийомом є надання вчителем власних суджень з приводу проблеми або ситуації, шляхів поведінки, розповідь моментів свого досвіду. Це дає відчуття впевненості студентам, довіри до інших та до себе.

Наприклад, під час вивчення теми «Happiness» учитель на початку заняття запитує «What are the ingredients of happiness?», пропонує з поданих прикладів (good health, no money worries, a loving marriage, a supportive family, lots of friends) обрати ті, які є важливим складовими їхнього відчуття щастя і ті, які не мають особливого значення. Студенти працюють у малих групах або відбувається фронтальна бесіда, коли вчитель заохочує студентів до подальшої дискусії.

3) Упровадження інтерактивних методів навчання (ажурна пилка, піраміда, мозкова атака тощо) – є чи не найголовнішою умовою, яка взаємопов'язана з попередніми. Сутність поняття «інтерактивний метод» складається з дефініцій понять «метод» і «інтерактивний». Метод у педагогіці трактується як сукупність засобів цілеспрямованої взаємодії педагога й учнів для розв'язання певних педагогічних завдань. У понятті «інтерактивний» можна виокремити дві складові: «інтер» – між, серед та «акція» – дія, вчинок, активність. Таким чином, інтерактивні методи ми визначаємо як сукупність засобів цілеспрямованої міжособистісної взаємодії педагога й учнів, учнів між собою з метою розвитку їх особистості.

Суттєвими для формування емоційного інтелекту студентів молодших курсів є такі ознаки інтерактивного навчання, як полілог – виключення домінування одного учасника над іншим, свобода думки; діалог – встановлення рівно партнерських відносин між усіма учасниками взаємодії; сенсоутворення – утворення нового відчуття, змісту предметів і явищ у результаті зіставлення індивідуальних позицій, переконань з думками інших; свобода вибору – свідомо регуляція й активізація своєї поведінки, емоційних станів; рефлексія – самоаналіз, самооцінка своїх умов та дій.

Необхідно підкреслити, що основою для взаємодії учасників навчального процесу є зміст навчального матеріалу. Він має відповідати, по-перше, віковому та психологічному розвитку студентів молодших курсів, а по-друге – їхнім інтересам та уподобанням. Такими вдалими темами з точки зору формування емоційного інтелекту є «What is happiness?», «Home, sweet home», «An Englishman in New York» (проблема імміграції), «The joy of living alone» (про одруження, зміни в інституті браку, відповідальність батьків і дітей),

«TV or not TV?» (про вплив технологій на розвиток особистості).

Кожного разу після виконання лексико-граматичних вправ, які реалізують навчальні (практичні) цілі, на етапі закріплення та актуалізації вивченого мовного матеріалу необхідно реалізувати й виховні цілі, застосовуючи такі інтерактивні вправи, у ході виконання яких студенти мають можливість висловитися, взаємодіяти з іншими в групах.

Важливо таким чином організувати дискусію, щоб поставлені запитання апелювали до життєвого досвіду студентів, тоді в процесі їх обговорення відбувається актуалізація пізнавальних інтересів, усвідомлення причетності до процесу вирішення проблеми, що супроводжується такими емоційними реакціями, як захоплення, напруження.

Окреслені психолого-педагогічні умови сприяють розвитку здібностей розуміти власні емоції (розпізнавати власні стани, їх причини, усвідомлення взаємозв'язку між почуттями та діями); контролю-

вати власні емоції (уникнення внутрішньої та зовнішньої агресії, наявність позитивних ставлень до себе, оточуючих, своєї діяльності, керування стресом); розуміти емоції інших (емпатія, уміння слухати); соціальні вміння (розуміння інших і побудова взаємодії з ними, компетентне розв'язання конфліктів, вирішення міжособистісних проблем).

Висновки. Здійснене дослідження психолого-педагогічних умов формування емоційного інтелекту студентів молодших курсів не вичерпує все різноманіття методичного арсеналу, який може бути застосований у цьому напрямі. Найбільш перспективними шляхами вирішення поставлених завдань у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу є організація позааудиторної виховної роботи із студентами, інтеграція навчальних дисциплін соціально-гуманітарного напрямку, упровадження елективних курсів для студентів молодших курсів, застосування тренінгових, інтерактивних методів навчання і виховання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вайнрайх У. Языковые контакты: Состояние и пробл. исслед / У. Вайнрайх // Пер. с англ. – К. : Вища школа, 1979. – С. 133.
2. Вертегел В. Л. Лінгвокраїнознавчий аспект виховання естетичного смаку студентів нефілологічних вчз засобами іноземних мов / В. Л. Вертегел // Матеріали сьомої Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Сучасний соціокультурний простір – 2010». [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intkonf.org>
3. Выготский Л. С. Мышление и речь. Избранные психологические исследования / Л. С. Выготский. – М. : Педагогика, 1956. – 405 с.
4. Зимняя И. А. Психологические основы формирования двуязычия / И. А. Зимняя // Русский язык в национальной школе. – 1984. – № 3. – С. 27-29.
5. Карпова В. Н. Гуманистические стратегии: использование теории множественного интеллекта на занятиях по иностранному языку / В. Н. Карпова // Иноземні мови. – 2007. – № 3. – С. 3-6.
6. Понікаровська С. В. Вплив емоційного компоненту на ефективність навчання іноземної мови у немовних вчз / С. В. Понікаровська // Вісник Харківського Національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2009. – № 16. – С. 181-187.

Рецензенти: **Солодка А. К.** – к.пед.н., доцент кафедри іноземних мов Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського;

Тимченко А. А. – к.пед.н., доцент кафедри педагогіки середньої та вищої освіти Інституту педагогічної освіти Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського.

© Шиян Т. В., 2012

Дата надходження статті до редколегії 12.05.2012 р.

ШИЯН Тетяна Володимирівна – кандидат педагогічних наук, в.о. доцента кафедри іноземних мов Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського.

Коло наукових інтересів: новітні методи викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі, проблеми морального виховання студентської молоді.